

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
БӘРІМБЕК БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫ

РЕСПУБЛИКА КАЗАХСТАН
МИНИСТЕРСТВО ВНУТРЕННИХ ДЕЛ
КАРАГАНДИНСКАЯ АКАДЕМИЯ ИМЕНИ БАРИМБЕКА БЕЙСЕНОВА

KARAGANDA ACADEMY
OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN NAMED AFTER B. BEYSENOV

ХАБАРШЫ – ВЕСТНИК

№ 3 (73)

2021

привлечение компетентных специалистов, имеющих опыт комплексного использования научно-технических и криминалистических средств и способов формирования доказательственной базы, к осмотру места происшествия, а также к обыскам и выемкам обуславливает их результативность. Также, повышает эффективность следственных действий привлечение специалистов к допросу подозреваемых лиц и свидетелей, в том числе работников банков, выпускающих банковские карты. Как отметил И. А. Павленко, специалист, привлекаемый к расследованию хищений с использованием банковских карт, оказывает следователю необходимую помощь, консультируя следователя при подготовке к допросу или непосредственно участвуя в допросе [8].

На основании изложенного мы полагаем, что одним из вариантов решения обозначенной проблемы является установление постоянного сотрудничества, взаимодействия сотрудников органов досудебного расследования со специалистами в сфере информационных технологий, компьютерной безопасности, а также банковской сферы. Кроме того, учитывая тенденцию роста преступлений, связанных с использованием информационных технологий, считаем целесообразным предусмотреть на базе высших учебных заведений, подготавливающих сотрудников органов внутренних дел, в рамках специальности «Правоохранительная деятельность» самостоятельную образовательную программу по специализации «Информационная безопасность» (по аналогии с такими специализациями, как «Досудебное расследование в ОВД» и «Оперативно-криминалистическая деятельность ОВД»).

Что касается действующих сотрудников правоохранительных органов, ведущих досудебное расследование, для них целесообразно организовать обязательное обучение (курсы повышения квалификации по направлению «Информационная безопасность») в ведомственных организациях образования.

Список использованной литературы:

1. Жандыбаев К. Как развивается кибербезопасность Казахстана. [Электронный ресурс] // Обзорно-аналитический портал STRATEGY2050 URL: <https://strategy2050.kz/ru/news/> (дата обращения 04.06.2021).
2. Ишекенова Б. Казахстан стабильно лидирует в рейтингах по кибератакам в мире. [Электронный ресурс] // ИНФОРМАГЕНТСТВО LS URL: <https://lsm.kz/> (дата обращения 04.06.2021).
3. Кузекбай А. О способах хищения денег интернет-мошенниками рассказали в МВД. [Электронный ресурс] KAZINFORM URL: <https://www.inform.kz/ru/> (дата обращения 04.06.2021).
4. Абдурагимов Т. И., Трущенко И. В. Особенности применения специальных знаний в расследовании хищений с использованием банковских карт // Актуальные проблемы борьбы с преступлениями и иными правонарушениями: Мат-лы пятнадцатой междунаро. науч.-практ. конф. — Барнаул, 2017. Ч. 1. — С. 41–43.
5. Светличный А. А. К вопросу о дискуссионности понятия «специальные знания» [Электронный ресурс] // Известия Тульского государственного университета: <https://cyberleninka.ru/article/n/> (дата обращения 04.06.2021).
6. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан: Практическое пособие. — Алматы, 2019. — 368 с.
7. Имаева Ю. Б. Особенности расследования хищений, совершенных с использованием кредитных и расчетных карт: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. — Уфа, 2015. — 233 с.
8. Павленко И. А. Некоторые вопросы применения специальных знаний при расследовании хищений денежных средств с использованием банковских карт // Судебная экспертиза. — 2011. — № 4(28). — С. 60–61.

Еспергенова Е. В.,

*Ғылыми-зерттеу институтының қылмыстық саясат және қылмыстың алдын алу мәселелерін зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері,
(PhD) философия докторы, полиция подполковнигі
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)*

**Банк картасын пайдалана отырып жасалған ұрлықты тергеу кезінде
арнайы білімді пайдалану нысаны немесе тәсілі**

Аннотация. Мақалада автор банк карточкасын пайдаланып ақша ұрлау фактісін тергеуде арнайы білімді пайдалану ерекшелігін талқылаған. Автордың назары арнайы білімді қолданудың процессуалдық әрі процессуалдық емес түріне және олардың қылмысты тергеудегі өзара байланысына бағытталған. Жұмыста маман тартудың себебі сотқа дейінгі тергеуді жүргізетін адамның белгілі бір білімі мен тәжірибесінің болмауы емес, сотқа дейінгі тергеу процесін жүйелі түрде ұйымдастырудың қажеттілігі болуы атап көрсетілген. Сонымен қатар автор банк карталарын пайдаланып ұрлық жасаудың жаңа қылмыстық схемасын сипаттайды. Зерттеу нәтижесі бойынша автор банк карталарын қолданып жасалған ұрлықты тергеу кезінде арнайы білімді пайдалануға байланысты мәселені шешудің нұсқасын ұсынады. Қорытынды мен тұжырым құқықтық әдебиеттерді, құқық қолдану тәжірибесінің материалын талдауға негізделген.

Негізгі сөздер: заңнама, құқық қолдану, қылмыс, ұрлық, пайдалану, арнайы білім, банктік карталар, тергеу, маман, ақпараттық технология.

Y. V. Yespergenova,

*Senior Researcher, Center for research of problems of criminal policy
and crime prevention, Research Institute,
Doctor of Philosophy (PhD), Police Lieutenant Colonel
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: yevgeniyayes@mail.ru)*

**Forms or methods of using special knowledge
in the investigation of theft committed using bank cards**

Annotation. The article discusses the features of the application of special knowledge in the investigation of embezzlement of funds using bank cards. The author's attention is focused on procedural and non-procedural forms of application of special knowledge and their correlation in the investigation of crimes. The paper notes that the reason for attracting a specialist should not be the lack of certain knowledge and experience of the person conducting the pre-trial investigation, but the need for a systematic organization of the pre-trial investigation process. New criminal schemes of committing theft using bank cards are described. The options for solving problems related to the use of special knowledge in the investigation of thefts committed using bank cards are offered. Conclusions and conclusions are based on the analysis of legal literature, materials of law enforcement practice.

Keywords: legislation, law enforcement, crime, theft, use, special knowledge, bank cards, investigation, specialist, information technology.

Еспергенова Е. В.,

Ғылыми-зерттеу институтының қылмыстық саясат және қылмыстың алдын алу мәселелерін зерттеу орталығының аға ғылыми қызметкері, (PhD) философия докторы, полиция подполковнигі (e-mail: yevgeniyayes@mail.ru);

Матышова А. М.,

Ғылыми-зерттеу институтының қылмыстық саясат және қылмыстың алдын алу мәселелерін зерттеу орталығының, полиция майоры (Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы, Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ.)

Өзінің қызметтік міндетін орындау кезінде ІІО қызметкерлерін фото және бейнетүсірілімге түсірудегі жауапкершілік мәселесі жөніндегі таяу шетелдің заңнамасы

Аннотация. Мақалада қызметкерлердің қызметтік міндетін орындау кезіндегі фото және бейнетүсірілім үшін жауапкершілік мәселесінде заңнамаға талдау жүргізілген. Посткеңестік елдердің заңнамасы қарастырылған. Жүргізілген талдау нәтижесі бойынша тиісті тұжырым жасалған, таяу шетелдегі заңнаманың белгілі бір заңдылығы мен даму үрдісі анықталған. Авторлар негізгі қорытынды ретінде құқық қорғау органы қызметкерлерінің өз қызметтік міндетін орындау кезінде оларды фото және бейнетүсірілімге түсіруге заңнамалық деңгейде тыйым салу Қазақстан полициясы дамуының қазіргі заман қағидатына, ішкі мемлекеттік саясатты құру қағидатына (қоғам мен мемлекеттің, полиция мен қоғамның ашық қоғамдық диалогына, транспаренттілік пен ашықтыққа) қайшы келеді деп пайымдайды.

Негізгі сөздер: фото, бейнетүсірілім, талдау, заңнама, қызметкер, құқық, транспаренттілік, полиция, сурет, заң, кодекс, нормативтік-құқықтық акті, жеке тұлға, конституция, сақтау, жинау, тарату, сыртқы келбет.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына 2019 жылдың 2 қыркүйектегі Жолдауында жалпыға ортақ міндет ретінде «Халық үніне құлақ асатын мемлекет» тұжырымдамасын іске асыруды белгіледі. Онда Қазақстан Республикасының Президенті мемлекеттік органдар қызметінің басты басымдығы қоғамдық диалог, ашықтық, адамдардың қажеттілігіне жедел ден қою болып табылатынын атап өтті [1].

Соңғы уақытта Қазақстан Республикасының ғылымы салыстырмалы-құқықтық зерттеуге көбірек қызығушылық таныта бастады. Қазақстан Республикасының заңнамасындағы олқылықты жоюдың тиімді бағытының бірі дамушы және дамыған экономикасы бар мемлекеттердің тәжірибесін пайдалану болып табылады. Жақын шетелдің қылмыстық заңнамасын зерделеу, оның артықшылығы мен кемшілігін анықтау үздік құқықтық шешім үшін негіз жасайды. Француз ғалымы М. Ансель атап өткендей, шетелдік құқықты зерттеу «заңгерге жаңа көкжиек ашады, оған өз елінің құқығын жақсы білуге мүмкіндік береді, өйткені бұл құқықтың ерекшелігі басқа жүйемен ерекше анықталады» [2]. Осыған байланысты қызметтік міндетін орындау кезінде қызметкерлердің фото және бейнетүсірілімі үшін жауапкершілік мәселесіндегі шет мемлекеттердің заңнамалық тәжірибесіне жүгіну, біздің ойымызша, ғылыми және практикалық тұрғыдан да қызықты.

Осылайша, азаматтардың қызметтік міндетін орындау кезінде қызметкерлерді суретке түсіру және бейнетүсірілім үшін жауапкершілік бөлігінде шетелдік тәжірибені зерделеу Қазақстан Республикасында қызметтік міндетін орындау кезінде қызметкерлерді суретке түсіру және бейнетүсірілім үшін азаматтардың жауапкершілігімен байланысты проблеманың мәні мен табиғатын түсінудің қазіргі тәсілі туралы нақты түсінікті қалыптастыру үшін өзекті мәнге ие және қызметтік міндетін орындау кезінде қызметкерлердің фото және

бейнетүсірілімі үшін азаматтардың жауапкершілігі мәселесін реттейтін қолданыстағы заңнаманы жетілдіру бойынша ұсыныс әзірлеуге ықпал етеді.

Қазақстан Республикасының құқықтық саясатын қалыптастыруға посткеңестік елдердегі ахуал үлкен ықпал етті, сондықтан, біздіңше, белгіленген проблема шеңберінде жақын шетелдің заңнамасын талдауы орынды.

Сонымен, Ресей Федерациясы Конституциясы 4-бабының 29-тармағына сәйкес әр азамат кез келген заңды жолмен ақпаратты еркін іздеуге, алуға, беруге, өндіруге және таратуға құқылы.

Бұл ретте, Ресей Федерациясы Конституциясы 55-бабының 3 тармағында бекітілгендей, федералды заң адамның және азаматтың құқығы мен бостандығын конституциялық құрылыстың негізін, адамгершілікті, денсаулықты, басқа адамдардың құқығы мен заңды мүддесін қорғау, елдің қорғанысы мен мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында қажет болған жағдайда ғана шектей алады деп бекітілген [3].

Адамның және азаматтың конституциялық құқығы мен бостандығын шектеуге байланысты мәселе мынадай нормативтік құқықтық актіде бекітілген: 2002 жылдың 30 қаңтарындағы «Әскери жағдай туралы» федералдық конституциялық заңы, 2001 жылдың 30 мамырындағы «Төтенше жағдай туралы» Федералдық конституциялық заңы, Ресей Федерациясының 1993 жылдың 21 шілдесіндегі «Мемлекеттік құпия туралы» Заңы, 1995 жылдың 12 тамызындағы «Жедел-ізвестіру қызметі туралы» Федералдық заңы, 2006 жылдың 27 шілдесіндегі «Дербес деректер туралы» Федералдық заңы және т. б.

2011 жылдың 7 ақпандағы «Полиция туралы» Федералды Заңның 8-бабына сәйкес полицияның қызметі Ресей Федерациясының Қылмыстық іс жүргізу туралы, Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізу туралы, жедел-ізвестіру қызметі туралы, Мемлекеттік және басқа да заңмен қорғалатын құпияны қорғау туралы заңнамасының талабына қайшы келмейтін дәрежеде қоғам үшін ашық, сондай-ақ азаматтардың, қоғамдық бірлестік пен ұйымның құқығын бұзбайтынын атап өткен жөн [4].

Сонымен қатар Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінде қызметкерлердің қызметтік міндетін орындау кезінде фото және бейне түсірілімі үшін қылмыстық жауапкершілік қарастырылған арнайы ереже жоқ.

Алайда азаматтың бейнесін алу және пайдалану шартына байланысты мәселе (соның ішінде Ресей ІІМ лауазымды тұлғалары) Ресей Федерациясының Азаматтық кодексімен реттеледі.

Азаматтық кодекстің 152-бабының 1-тармағына сәйкес азаматтың бейнесін (оның фотосуретін, сондай-ақ ол бейнеленген бейнежазбаны немесе бейнелеу өнері туындысын қоса) жариялау және одан әрі пайдалану тек осы азаматтың келісімімен ғана рұқсат етіледі.

Азамат қайтыс болғаннан кейін оның бейнесі балалардың және тірі қалған жұбайының келісімімен, ал олар болмаған кезде ата-анасының келісімімен ғана пайдаланылуы мүмкін.

Мұндай келісім: 1) бейнені пайдалану мемлекеттік, қоғамдық немесе өзге де жария мүддеде жүзеге асырылатын; 2) азаматтың бейнесі, мұндай сурет пайдаланудың негізгі объектісі болып табылатын жағдайды қоспағанда, еркін, ашық жерде немесе жария іс-шарада (жиналыс, съезд, конференция, концерт, қойылым, спорттық жарыста және осыған ұқсас іс-шарада) өткізілетін суретке түсіру кезінде алынған; 3) ақы алу үшін азамат суретке түскен жағдайда қажет етілмейді [5].

Осылайша, көрсетілген құқықтық норма мұндай кескінді алуға тыйым салмайды, бірақ бұл кескіннің жариялануын және одан әрі пайдаланылуын шектейді.

Егер азаматтың «Интернет» желісінде алынған немесе пайдаланылған бейнесі таратылған болса, азамат бұл суреттің жойылуын, сондай-ақ оның одан әрі таралуының жолын кесуді немесе тыйым салуды талап етуге құқылы.

Әрбір нақты жағдайда қызметтік міндетін атқару кезінде жүрген полиция қызметкерлерінің фото және бейнетүсірілім жүргізу мүмкіндігі мен тәртібі туралы мәселені шешу кезінде әрбір азаматтың конституциялық құқығын сақтау қажеттілігін негізге алған жөн.

Тиісінше, әрбір азамат кез келген заңды жолмен ақпаратты еркін іздеуге, алуға, беруге, өндіруге және таратуға құқылы (Ресей Федерациясы Конституциясы 4-бабының 29-бөлігі), сонымен бірге оның жеке өмірге, жеке және отбасылық құпияға, ар-намысы мен жақсы атын қорғауға құқығы бұзылмауы керек (Ресей Федерациясы Конституциясының 23-бабы), оның бейнесін қорғауға құқылы (Ресей Федерациясы Азаматтық кодексінің 152.1-бабы).

Демек, Ресей Федерациясының заңнамасында өз қызметтік міндетін орындау кезінде қызметкерлердің фотосуреті мен бейнетүсірілімі үшін ҚР заңнамасына ұқсас жауапкершілік қарастырылмаған.

Сонымен қатар полиция қызметкері кез келген азамат сияқты өзінің бейнесі мен жеке дерегін қорғауға азаматтық құқығын бұзған жағдайда, тиісті органдарға шағым беру арқылы азаматтық-құқықтық тәртіппен жүгінуге құқылы.

Ал Украина заңнамасын талдау негізінде атап кететін жайт Украина Конституциясының 34-бабында әрбір азамат ақпаратты өз қалауы бойынша еркін жинауға, сақтауға және таратуға құқылы [6].

Бұл ретте жоғарыда аталған құқықты жүзеге асыру ұлттық қауіпсіздік, аумақтық тұтастық не қоғамдық тәртіп мүддесі үшін тәртіпсіздіктің немесе қылмыстың алдын алу мақсатында, халықтың денсаулығын сақтау үшін, беделін немесе басқа адамдардың құқығын қорғау үшін, құпия түрде алынған ақпаратты жария етудің алдын алу үшін не бедел мен бейтараптықты қолдау үшін заңмен шектелуі мүмкін.

Адамның және азаматтың конституциялық құқығы мен бостандығын шектеуге байланысты мәселе мынадай нормативтік құқықтық актіде бекітілген: Украинаның 2015 жылдың 12 мамырындағы «Соғыс жағдайының құқықтық режимі туралы» Заңы, Украинаның 2000 жылдың 16 наурызындағы «Төтенше жағдайдың құқықтық режимі туралы» Заңы, Украинаның 1994 жылдың 21 қаңтарындағы «Мемлекеттік құпия туралы» Заңы, Украинаның 1992 жылдың 18 ақпанындағы «Жедел-іздігі қызметі туралы» Заңы, Украинаның 2010 жылдың 01 маусымындағы «Жеке деректерді қорғау туралы» Заңы және т. б.

Украинаның қылмыстық заңнамасы, Ресей Федерациясының Қылмыстық заңнамасына ұқсас, яғни қызметкерлердің қызметтік міндетін орындау кезінде фотосурет пен бейне үшін жауапкершілікті көздейтін арнайы ереже жоқ.

Азаматтың бейнесін алу және пайдалану шартына байланысты мәселе (соның ішінде Украина Ішкі істер министрлігінің лауазымды тұлғалары) Украинаның Азаматтық кодексімен реттеледі.

Мәселен, Азаматтық кодекстің 307-бабына сәйкес жеке тұлға фото-, кино-, теле не бейнепенкаға түсіру оның келісімімен ғана алынуы мүмкін.

Егер түсірілім көшеде, жиналыста, конференцияда, митингіде және жария сипаттағы басқа да іс-шарада ашық өткізілсе, адамның оны фото-, кино-, теле-не бейнепенкаға түсіруге келісіміне жол беріледі.

Оны фотосуретке, киноға, теле-не бейнепенкаға түсіруге келіскен жеке тұлға оның жеке өміріне қатысты бөлігінде олардың көпшілік алдында көрсетілуін тоқтатуды талап ете алады.

Жеке тұлғаның келісімінсіз фото-, кино-, теле- не бейнепенкаға түсіру, оның ішінде құпия түрде, заңда белгіленген жағдайда ғана жүргізілуі мүмкін [7].

Демек, кез келген жеке тұлға, оның ішінде құқық қорғау органының қызметкерлері фото-, кино-, теле- немесе бейнепенкаға олардың келісімімен ғана түсірілуі мүмкін. Украинаның заңнамасында қызметтік міндетін орындау кезінде қызметкерлердің фотосуреті мен бейнесіне Ресей Федерациясының заңнамасына ұқсас жауапкершілік қарастырылмаған, бірақ полиция қызметкері, Украинаның кез келген азаматы сияқты, өзінің бейнесі мен жеке дерегін

қорғауға азаматтық құқығын бұзған жағдайда азаматтық-құқықтық тәртіпте жүгінуге құқылы және тиісті органға шағым беруге құқылы.

Ал Беларусь Республикасының Конституциясы азаматтарға мемлекеттік органдардың, қоғамдық бірлестіктің қызметі, саяси, экономикалық, мәдени және халықаралық өмір, қоршаған ортаның жай-күйі туралы толық, сенімді және уақытылы ақпарат алу, сақтау және тарату құқығына кепілдік береді (34-б.) [8].

Бұл ретте ақпаратты пайдалану азаматтардың ар-намысын, қадір-қасиетін, жеке және отбасылық өмірін қорғау және олардың өз құқығын толық жүзеге асыру мақсатында заңмен шектелуі мүмкін.

Адамның және азаматтың конституциялық құқығы мен бостандығын шектеу мынадай нормативтік құқықтық актіде бекітілген: Беларусь Республикасының 2003 жылдың 13 қаңтарындағы «Әскери жағдай туралы» Заңы, Беларусь Республикасының 2002 жылдың 24 маусымындағы «Төтенше жағдай туралы» Заңы, Беларусь Республикасының 2010 жылдың 19 шілдесіндегі «Мемлекеттік құпиялар туралы» Заңы, Беларусь Республикасының 2015 жылдың 15 шілдесіндегі «Жедел-іздігісіз қызметі туралы» Заңы және т. б.

Беларусь Республикасының 2007 жылдың 17 шілдесіндегі «Ішкі істер органдары туралы» Заңының 5-бабына сәйкес ішкі істер органдарының қызметі Беларусь Республикасының Мемлекеттік құпияны және заңмен қорғалатын өзге де құпияны қорғау туралы заңнамасының талабына қайшы келмейтіндей дәрежеде азаматтар мен бұқаралық ақпарат құралдары үшін ашық болып табылады [9].

Беларусь Республикасының қылмыстық заңнамасын талдай келе, Қылмыстық кодексте Ресей Федерациясы мен Украина заңнамасына ұқсас, олардың қызметтік міндетін орындау кезінде қызметкерлердің фото және видео түсірілімі үшін жауапкершілікті көздейтін арнайы ереже жоқ деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Өз кезегінде азаматтың (оның ішінде Беларусь Республикасының лауазымды тұлғаларының) бейнесін заңсыз алу және пайдалану жауапкершілігі Беларусь Республикасының азаматтық заңнамасымен реттеледі.

Беларусь Республикасы Азаматтық кодексінің 151-бабы бойынша «Материалдық емес тауарлар» адамның өмірі мен денсаулығы, қадір-қасиеті, жеке басының тұтастығы, ар-намысы мен жақсы аты, іскерлік беделі, жеке өмірі, жеке және отбасылық құпиясы, еркін қозғалу құқығы, тұрғылықты жерін және тұрғылықты жерін таңдау құқығы, аты-жөні, авторлық құқығы, басқа да жеке мүлктік емес құқық және басқа материалдық емес тауар азаматқа туғанынан немесе заң актісіне байланысты материалдық емес игілік азаматтық заңнамаға сәйкес осы заңнамада көзделген жағдайда және тәртіппен, сондай-ақ азаматтық құқықты қорғау тәсілдерін пайдалану (Беларусь Республикасының АҚ-нің 11-бабы) бұзылған материалдық емес құқықтың мәнінен және осы бұзушылық салдарының сипатынан туындайтын жағдайда және шекте қорғалады [10].

Демек, материалдық емес игілікті, оның ішінде азаматтың сыртқы келбетін материалдық емес игілік ретінде және азаматтың бейнесіне құқықты қорғауды жүзеге асырудың құқықтық тетігін азаматтық заңнама айқындайды.

Беларусь Республикасының Конституциялық Соты азаматтың сыртқы келбеті өзінің маңызды сипаттамасымен Беларусь Республикасының Конституциясымен қорғалатын материалдық емес тауардың қатарына жатады деп атап өтті.

Өзін-өзі қамтамасыз ететін жеке материалдық емес игілік ретінде азаматтың бейнесі оның сыртқы (жеке) бейнесін объективті түрде, мысалы, бейнелеу өнері жұмысында, фотосуретте немесе бейнеде белгілі бір уақытта білдіреді.

Осылайша, азаматтың (оның ішінде полиция қызметкерінің) материалдық емес игілік болып табылатын жеке мүлктік емес құқық ретінде бейнелеу құқығы оны жүзеге асыру мен қорғаудың заңды тәсілімен қамтамасыз етілуі керек.

Көрсетілген игілікке қолсұғылған жағдайда, оның ішінде азаматтың бейнесін оның келісімінсіз жариялау және тарату арқылы азамат заңмен рұқсат етілген қорғау әдісіне жүгіне алады.

Бұзылған игіліктің мәніне сүйене отырып, мұндай әдіс, атап айтқанда, құқықты бұзатын немесе оны бұзу қаупін тудыратын әрекеттің жолын кесу, өзін-өзі қорғау, моральдық зиянды өтеу болуы мүмкін (Беларусь Республикасы АҚ 11-бабының 3, 6, 10-тармақтары) [11].

Осылайша, Беларусь Республикасының заңнамасында қызметтік міндетін орындау кезінде қызметкерлердің фотосуреті мен бейнетүсірілімі үшін ешқандай жауапкершілік қарастырылмаған, яғни Ресей және Украина заңнамасына ұқсас, полиция қызметкері, Беларусь Республикасының кез келген азаматы сияқты өзінің бейнесін қорғауға азаматтық құқығын бұзған жағдайда азаматтық-құқықтық тәртіппен сотқа жүгінуге құқылы.

Қырғыз елінің заңнамасын талдау негізінде Қырғыз Республикасы Конституциясының 33-бабының 3-тармағында әрбір азаматтың ақпаратты еркін іздеуге, алуға, сақтауға, пайдалануға және оны ауызша, жазбаша немесе өзге де тәсілмен таратуға құқығы бар екені бекітілген [12].

Қырғыз Республикасының қылмыстық заңнамасында Ресей Федерациясына, Украинаға, Беларусь Республикасына ұқсас болып келеді, яғни қызметкерлердің өз қызметтік міндетін орындау кезінде фото және бейнетүсірілім үшін жауапкершілік көзделмеген.

Азаматтың (оның ішінде Қырғыз Республикасының полиция қызметкерлерінің) бейнесін алу және пайдалану шартына байланысты мәселе Қырғыз Республикасы Азаматтық кодексінің 19-бабымен регламенттелген.

Осылайша, Азаматтық кодекстің 19-бабына сәйкес қандай да бір адамның келісімінсіз оның жарияланған бейнесін (сурет, фотосурет, кинофильм және т. б.) жариялауға және таратуға ешкімнің құқығы жоқ.

Суретті жариялау және тарату соттың, анықтау және тергеу органдарының талабына байланысты болғандықтан, қоғамдық ортада суретке түсіру немесе бейнені алу тәсіліне, сондай-ақ заңда көзделген басқа да жағдайда келісім талап етілмейді [13].

Осылайша, Қырғыз Республикасының заңнамасында қызметкерлердің өз қызметтік міндетін орындау кезінде фото және бейнетүсірілім үшін қандай да бір жауапкершілік көзделмеген, алайда жоғарыда талданған елдердің заңнамасына ұқсас, яғни полиция қызметкері Қырғыз Республикасының кез келген азаматы сияқты өзінің бейнесін қорғауға азаматтық құқығы бұзылған жағдайда азаматтық-құқықтық тәртіппен тиісті органдарға жүгінуге құқылы.

Сондай-ақ Өзбекстан Республикасының заңнамасында қызметкерлердің қызметтік міндетін орындау кезінде олардың фотосуреті мен бейнетүсірілімі үшін қандай да бір жауапкершілік көзделмеген, алайда жоғарыда талданған елдердің заңнамасына ұқсас болып отыр, яғни полиция қызметкері Өзбекстан Республикасының кез келген азаматы сияқты өзінің бейнесін қорғауға азаматтық құқығы бұзылған жағдайда азаматтық-құқықтық тәртіппен тиісті органдарға жүгінуге құқылы.

Бұл ретте 2018 жылы Өзбекстан Республикасының заң шығарушысы «Өзбекстан Республикасының аумағындағы қоғамдық орынды, ғимарат пен құрылысты фото және бейнетүсірілімді жүзеге асыру тәртібі туралы ережені бекіту туралы» Үкімет қаулысының жобасын әзірлегеніне назар аударған жөн, онда әскери қызметшілер мен құқық қорғау органдары қызметкерлерінің қызметтік міндетін орындау кезінде фотосуреті мен бейнесін, қару-жарағын, әскери техникасы мен әскери-техникалық мүлкін, сондай-ақ ИМ, ТЖМ, Қорғаныс министрлігі, ҰҚК және Ұлттық ұлан бөлімшелерінің жедел және қызметтік-жауынгерлік қызметін алуға тыйым салынған, алайда бұл жоба осы күнге дейін заңды күшіне енбеген.

Осылайша, қызметкерлердің қызметтік міндетін орындау кезінде фото және бейнетүсірілім үшін жауапкершілік мәселесінде жақын шетелдің заңнамасына жүргізілген салыстырмалы талдау талданған елдің бірде-бірінің (Ресей Федерациясы, Беларусь Республикасы, Украина, Қырғыз Республикасы, Өзбекстан Республикасы) заңнамасы өзінің қызметтік міндетін орындау кезінде қызметкерлердің фото және бейнетүсірілім үшін қандай да бір жауапкершілікті көздемейді деген қорытындыға әкеледі, бұл ретте жоғарыда аталған елдердің полиция қызметкерлері, мемлекеттің кез келген азаматы сияқты, өздерінің бейнесі мен дербес дерегін қорғауға азаматтық құқығы бұзылған жағдайда тиісті органға талап-арыз бере отырып, азаматтық-құқықтық тәртіппен жүгінуге құқылы.

Қорытындылай келе, құқық қорғау органдары қызметкерлерінің өз қызметтік міндетін орындау кезінде оларды фото және бейнетүсірілімге түсіруге заңнамалық деңгейде тыйым салу Қазақстан полициясын дамытудың қазіргі заман қағидатына, ішкі мемлекеттік саясатты құру қағидатына (қоғам мен мемлекеттің, полиция мен қоғамның ашық қоғамдық диалогына, транспаренттілік пен ашықтыққа) қайшы келетінін атап өткен жөн. Қазіргі уақытта полиция қызметі негізгі критерийінің бірі оның іс-әрекетіне қоғамдық сенім деңгейі болып табылады.

Құқық қорғау органдарының қызметкерлері өздерінің қызметтік міндетін орындау кезінде оларды фото және бейнетүсірілімге түсіруге тыйым салу белгіленген жағдайда полицияға қоғамдық сенім деңгейі барынша төмен болады, бұл кейіннен жекелеген азамат қоғамдық ұйым тарапынан жағымсыз реакция туғызуы мүмкін және тұтастай алғанда, әлемдік қоғамдастықтың, бірінші кезекте, адам құқығы туралы Конвенцияның ережесіне негізделген осындай тыйым салуды белгілеу бөлігінде сын-ескертпесі орын алуы мүмкін.

Сонымен қатар болжамды теріс салдар ретінде ішкі істер органдары қызметкерінің заңсыз әрекетінің өсуі мүмкін.

Сондай-ақ полиция қызметкерлерінің қызметтік іс-әрекетінде құқықтық, моральдық-этикалық және өзге де қателікке жол беру ықтималдығын төмендетуге ықпал етуі мүмкін [14].

Егер біз мұндай тыйым салу мүмкіндігін теориялық тұрғыдан қарастыратын болсақ, біздіңше, бұл мәселені шешуде көрінетін жалғыз жағымды жағы ішкі істер органдары қызметкерінің имиджін жасанды түрде қолдау болатын сияқты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог — Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы» // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president
2. Ансель М. Методологические проблемы сравнительного права // Очерки сравнительного права (сборник) — М.: Прогресс, 1981. — С. 36–86.
3. 1993 жылғы 13 желтоқсандағы Ресей Федерациясының Конституциясы // <http://kremlin.ru/acts/constitution>
4. 2011 жылғы 07 ақпандағы «Полиция туралы» Федералды заңы // http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_110165/
5. 1994жылғы 30 қарашадағы Ресей Федерациясының Азаматтық кодексі // <http://www.consultant.ru/document>
6. 1996 жылғы 28 маусымдағы Украинаның Конституциясы // online.zakon.kz/Document/?doc_id=30391155
7. 2003 жылғы 16 қаңтардағы Украинаның Азаматтық кодексі // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30418568
8. 1994 жылғы 15 наурыздағы Беларусь Республикасының Конституциясы // https://online.zakon.kz/document/?doc_id=30404260

Шуланбаев А. А.,

*Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің докторанты,
заң ғылымдарының магистрі, полиция майоры
(Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы,
Қазақстан Республикасы, Қарағанды қ., e-mail: asezhan_83@mail.ru)*

**Қазақстандағы қылмыстың жолын кесу:
жедел-ізвестіру және қылмыстық-іс жүргізу аспектісі**

Аннотация. Мақалада Қазақстандағы жедел-ізвестіру қызметі мен қылмыстық процестің барысында қылмыстың жолын кесу мәселесі қарастырылып, жедел-ізвестіру қызметінің негізгі мазмұны ашылады, оның құқықтық базасы мен қағидасы негізделеді, ЖІҚ теориясын құрайтын негізгі ұғымы мен санаты тұжырымдалады. 2015 жылғы заңнамалық реформа осы салада қайшылық тудырды. Осыны ескере отырып, қазақстандық заңнаманы жетілдіру шарасы ұсынылды. 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап Қазақстанда қылмыстық сот ісін жүргізу жүйесі жаңа Қылмыстық іс жүргізу кодексінің (ҚІЖК) қолданысқа енгізілуіне байланысты түбегейлі өзгерді. Онда көптеген іргелі новелла бар, оның бірі жедел-ізвестіру қызметінің (ЖІҚ) жұмыс істеу саласын және қылмыстық процесті қайта бөлу болып табылады.

Негізгі сөздер: қылмыстың жолын кесу, қылмысты ашу функциясы, жедел ізвестіру шарасы, сотқа дейінгі тергеп-тексеруді бастау, жедел-ізвестіру қызметі, қылмыстық процесс.

A. A. Shulanbaev,

*doctoral student, Faculty of Postgraduate Education,
Master of law, Police major
(Karaganda academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
named after B. Beysenov, e-mail: asezhan_83@mail.ru)*

**Suppression of crimes in Kazakhstan:
operational-investigative and criminal-procedural aspects**

Annotation. This article examines the problems of crime prevention in Kazakhstan in the process of operational investigative activities and criminal proceedings, reveals the main content of operational investigative activities, substantiates its legal framework and principles, and formulates the fundamental concepts and categories that form the theory of hordes. The reform of the legislation in 2015 gave rise to conflicts in this area. With this in mind, measures are proposed to improve the Kazakh legislation. Since January 1, 2015, the criminal justice system in Kazakhstan has changed dramatically due to the introduction of the new Criminal Procedure Code (CPC). It contains many fundamental novelties, one of which is the redistribution of the spheres of functioning of operational investigative activities (ORD) and the criminal process.

Keywords: crime suppression, crime detection function, urgent investigative measures, the beginning of a pre-trial investigation, operational investigative activity, criminal process.

